

gondolkodás *sem* ragadhatja meg végérvényesen.

Ez a belátás vezet el az úgynevezett „világnézettanhoz”, illetve vallás, művészet és filozófia kapcsolatának gyümölcsöző vizsgálatához. Dilthey érdeme e tekintetben az, hogy e három összetartozásának elméleti megalapozását nyújtja, amit a romantika még csak egy homályos értelmű érzésre hivatkozva hangsúlyozott. A különböző világnézetek bensőséges és tanulságos viszonyban állnak egymással. A világnézet számunkra általában pejoratív csengésű szó; ha a filozófia „csupán” világnézet, nem ér többet a dajkamesénél. Dilthey szótárában azonban a világnézet mint egy adott valóságértelmezés a gondolkodás pozitív teljesítményeként jelenik meg, és hermeneutikai polgárjogot nyer. Dilthey ez irányú fejtegetései – például költészet és filozófia kapcsolatáról – nem egy helyütt sokkal világosabbak és tanulságosabbak, mint például Heidegger obskúrus megállapításai a költészet és a gondolkodás rokonságáról. *A filozófia lényege* „megrendelésre” íródott (115. old.), ezért Dilthey itt nem fejthette ki részletesen e megfontolásait, azok azonban így is az esszé talán leginkább folytatásra érdemes – és a XX. században sok tekintetben folytatásra is találó – gondolatai.

Összességében e könyv jóval több történeti dokumentumnál. *A filozófia lényege* izgalmas adalékokkal gazdagítja azt a képet, amelyet a magyar olvasó az Erdélyi Ágnes gondozásában megjelent egyetlen komoly Dilthey-kötetből szerezhetett. A vita a tudomány és a filozófia lényegéről, illetve egymáshoz való viszonyáról talán minden korábinál aktuálisabb egy olyan korban, amelyet a tudomány mindenestül átszó. E vitában Dilthey a mai napig nem kevésbé partnerünk, mint a hermeneutika úgynevezett „ontológiai fordulatát” bevezető Heidegger, illetve a heideggeri tanokat urbanizáló Gadamer.

A vékony kötetet Csejtei Dezső és Juhász Anikó terjedelmes esszéje zárja.

Dilthey rövid, ám meglehetősen összetett és alapvető jelentőségű problematikát vázoló szövege mellé valóban kívánczított kísérő szöveg, és szerencsés megoldás, ha az utószó a hozzáértő fordítók tollából származik. Az esszé – amely gazdagon dokumentálja mind a kezünkben tartott szöveg konkrét filozófiatörténeti kontextusát, mind a szerző gondolkodásának tágabb összefüggéseit – Dilthey és Husserl levélváltásának felidézésével indít, és a kettejük közti ellentétre helyezi a hangsúlyt. Amíg a husserli fenomenológia a szigorú tudomány eszméjét egy időtlen, az időtől független perspektíva kialakításával kapcsolja össze, addig Dilthey ezzel az elképzeléssel határozottan szembehelyezkedve a történeti gondolkodás mellett tette le voksát. „Rohanó vízfolyás-e a filozófia, vagy pedig jégkristály? A Husserl–Dilthey levélváltásból kiderül, hogy a modern filozófiának ez a két óriása nem tudott dűlőre jutni e kérdésben.” A leghelyesebb talán, „ha azt mondjuk, hogy a filozófia – *cseppkő*, egyszerre folyékony és megállapodottság.” (146. old.) Nos, a hasonlat szép, bár kissé sántít. A cseppkő, mint köztudomású, meghal, ha hozzáérnek. Talán remélhetjük, hogy a filozófiával nem így áll a dolog.

BARTÓK IMRE

Krokovay Zsolt (szerk.) Felelősség

Ford. Braun Róbert, Kaszás Gábor, Krokovay Zsolt. L'Harmattan, Budapest, 2006. 178 old., 2000 Ft (Oxfordi tanulmányok a filozófia köréből)

„Nem sok olyan fogalma van erkölcsi gondolkodásunknak, amelyet többet emlegetnénk, mint a felelősséget” – írja Krokovay Zsolt a *Felelősség* című tanulmánykötet bevezetőjében (7.

old.). Nem véletlenül; a felelősség fogalma – sokszínű jelentéskörével és alkalmazási területeivel – rendkívül pontosan érzékelteti a felelősségvállalás tényleges gyakorlatában rejlő bizonytalanságot és homályt. Összevetve például a felelősség fogalmát a kötelesség filozófiailag erősen terhelt fogalmával, a számtalan összefüggés mellett olyan eltérő implikált jelentésekre leszünk figyelmesek, amelyek indokoltá teszik ezen fogalmak jelentésének és kapcsolatainak tanulmányozását. Már a nyelvi forma felkeltheti érdeklődésünket: míg a kötelességet általában igei formák segítségével fejezzük ki („köteles vagyok *megtenni* valamit”), addig a felelősség leggyakoribb használatában főnévi alakot vonz („felelős vagyok *valamiért/valakiért*”). Felelőségen általában valamilyen komplex cselekvéshalmazt értünk, ám a konkrét cselekvések a felelősség megállapításával nem lesznek rögzítve. A „Felelős vagyok a környezetemért” állítást számtalan, egymástól független – sőt bizonyos esetekben akár egymásnak ellentmondó – cselekvéshalmaz elégítheti ki. H. L. A. Hart a szereplelősség fogalmának ismertetésekor eképp fogalmaz: „A közlegényeknek kötelességük, hogy engedelmesskedjenek a tiszteteknek, ezért ha egy alkalommal azt a parancsot kapják felettüktől, hogy fejlődjenek négyes sorokba, vagy hogy fegyveresen tisztelegjenek, ennek megtétele kötelességük. Ám a négyes sorokba fejlődést vagy a fegyveres tisztelgést aligha neveznénk a közlegények felelősségének, miként azt sem mondanánk, hogy felelősek e dolgok megtételéért. [...] Az a jellemző a felelősségnek minősülő szerep szerinti kötelességekre, hogy ezek viszonylag összetettek és kiterjedtek.” (53. old.) A felelősség fogalmával ellentétben a kötelesség fogalma feltételezi – vagy legalábbis mindenképp sugallja – annak konkrét cselekedetekkel való leírhatóságát.

Adódik egy másik fontos eltérés is. A kötelesség fogalma – talán konnotá-

cióiban máig tetten érhető kantianus felhangjainak köszönhetően – nem ismeri az árnyalatokat. Míg értelmesen felvethető – és számtalanszor fel is vett – kérdés, hogy *milyen mértékben* vagyunk felelősek valaminek a bekövetkeztéért, illetve *meddig terjed* felelősségünk, addig kötelességekről szólva kategóriahibának tűnik fokozatokról és mértékről beszélni. Ha – metaforikusan szólva – a felelősséget analóg rendszerként írjuk le, akkor a kötelesség bináris szisztémájának tűnik: valamit vagy kötelességünk megtenni, vagy nem.

Az efféle megkülönböztetések természetesen mindig kockázatosak. Számtalan esetben a felelősségről szóló mondatok átfogalmazhatók velük ekvivalens kötelességekről szóló mondatokká, és fordítva. Azt sem gondolom, hogy a mindennapi beszélő következetesen – vagy akár csak minden esetben nyelvileg helyesen – alkalmazná ezeket a kifejezéseket. Ez azonban nem zárja ki, hogy észrevételeket tegyünk kifejezéseink jellegzetes előfordulásairól, és felfedjük a közöttük lévő jelentésbeli különbségeket.

A nemrégiben megjelent *Felelősség* című tanulmánykötet szerzői, J. L. Austin, H. L. A. Hart és Joel Feinberg olyan erkölcsi és/vagy jogi kérdéseket felvető helyzeteket elemeznek tanulmányaikban, amelyekben a kötelességek sűrűre font hálóján rés keletkezik; amikor megjelennek a határesetek, a kivételek, a nem szándékolt normasértés és ennek következtében a kétség és a magyarázkodás. Módszerük elsősorban a fogalmi analízis, amely azon hétköznapi és jogi kifejezéseinket veszi górcső alá, amelyeket gyakorta használunk, amikor valakinek a – szó legkülönbözőbb értelemeiben vett – felelősségét firtatjuk.

A kötet első tanulmánya, Austin *A mentségek védelmében (A plea for excuses)* című, sokat idézett munkája ezen eljárás metodológiai leírása. Austin egy helyütt „nyelvészeti jelenségtannak” (17. old.) nevezi módszerét,

amely a cikk első megjelenésének évében (1957) még virágzó „mindennapi nyelv filozófiájának” gyakorlati alkalmazását nyújtja, ez esetben egy speciális területen, a mentségek vizsgálatán keresztül. „Mielőtt megfontolnánk, melyek a jó és a rossz, a helyes és a helytelen cselekedetek, helyénvaló először mérlegelnünk, hogy mit jelentenek és mit nem, mit foglalnak magukba és mit nem a »valamely cselekedet megtétele«, illetve a »valaminek a megtétele« kifejezések.” (13. old.) Ezzel a belátással kezdődik el a filozófiai *terepmunka*, melyhez a mentségek változatos („Ez ugyanis biztosan éppen az a helyzet, ahol az emberek »úgyszólván« bármit felhozhatnak, hisz annyira benne vannak a slamasztikában”) és terminológiai érintetlen („az ügyetlenség, a szórakozottság, a meggondolatlanság vagy akár a spontaneitás vizsgálatánál nem kell emlékeznünk arra, mit gondolt Kant”) alapanyagul szolgálnak. (17–18. old.) A mentségek rendszerezésére Austin három külső forrást nevez meg segítségül: a szótári alkalmazások, a jogi esetek és a pszichológiai leírások vizsgálatát (természetesen a kérdéses tárgy fényében). Milyen mentségek fogadhatók el és milyen esetekben? Hol csúszott hiba a cselekedet masinériájába? (Mellesleg e kifejezés fordítása némiképp zavaró, Austin „machinery”-n mindössze egy komplex cselekvés kivitelezési szakaszainak összességét érti, melyek közül bármelyik „meghibásodhat”. Talán célszerűbb lett volna – bár némileg leegyszerűsítő – a fordításban feladni az Austin által alkalmazott metaforikus megfogalmazást, és a cselekvés folyamatáról, illetve annak fázisairól beszélni.) Vajon valóban ellentétes *értelmű* egy határozószó és fosztóképzős változata? Ilyen és ehhez hasonló kérdések megválaszolására vállalkozik Austin, miközben nem is tagadja, hogy a mentségek területe nemcsak mint önálló etikai probléma, de mint filozófiai gyakorlóterep is fontos számára. „Nagymértékben kívá-

natos lenne, hogy hasonló terepmunka induljon el például az esztétikában is. Ehhez elég lenne elfelejtkeznünk egy ideig a szépségről, s leereszkednünk inkább a kecsességhez és az ormótlansághoz.” (17. old.) Úgy tűnik tehát, hogy ha nem univerzális is Austin módszere, de az itt javasoltnál sokkal szélesebb spektrumban alkalmazható.

Módszerét szemlélteti is *A tinta kiöntésének három módja (Three Ways of Spilling Inks)* című 1958-as előadásában, amelyet L. W. Forgyuson rekonstruált Austin kéziratai alapján. Austin a *szándékos*, a *meggondolt* és valamilyen *célből* csinált dolgok közötti jelentésbeli különbségeket vizsgálja. Az elgondolás közismert: Arisztotelész *Etikájának* harmadik könyvében (*Nikomakhoszi etika*) egy cselekedet szándékosságának és elhatározottságának kritériumaival foglalkozik, hogy kiderítse, kit és milyen cselekedetekért „dicsérünk vagy hibáztatunk” (mi más lenne ez, ha nem a felelősség kérdése?). Austin legfeljebb eszközeiben újító: az elképzelt esetek elemzése mellett beható etimológiai analízist nyújt.

H. L. A. Hart, Austin kortársa és az oxfordi iskola kiemelkedő jogfilozófusa mint sok írásában, a kötetben olvasható két tanulmányában is (*Felelősség; Hanyagság*, mens rea, *büntetőjogi felelősség*) jogi fogalmaink érvényességi és jelentéskörét vizsgálja, állandóan szem előtt tartva összefüggéseiket erkölcsi fogalmainkkal. Hart *Felelősség (Responsibility)* című írásában a szó négy jelentését megkülönbözteti egymástól, melyek közül a „képesség-felelősség” fogalmával foglalkozik részletekbe menően. Ahhoz ugyanis, hogy kimondhassuk valakinek a felelősségét, a jogban és az erkölcsi életben egyaránt szükséges annak kimutatása, hogy az illető rendelkezik azokkal a „normális képességekkel”, amelyekkel felmérheti, milyen cselekedetek megtételét, illetve meg nem tételét követeli meg tőle az erkölcs vagy a törvény. Ám jog és erkölcs ezen a ponton szétválk; az erkölcsi felelősséggel tar-

tozással ellentétben – melynek „legfontosabb kritériuma” (64. old.) a képesség-felelősség – a jogi felelősség fogalma ismer olyan eseteket, amelyek figyelmen kívül hagyják a cselekvő elméllapotbeli és lélektani állapotát (ez az úgynevezett szigorú vagy objektív felelősséggel tartozás, amellyel a második tanulmány foglalkozik). Hart többek között ezen belátás alapján különbözteti meg a jogi felelősség fogalmát a felelősség fogalmának egyéb használataitól: „Az az állítás, hogy egy ember felelős cselekedeteiért, illetve valamely cselekedetért vagy kárért, rendszerint nem ugyanazt jelenti, mint a »büntetendő vagy kártérítéssel tartozik a cselekedetért vagy kárért« állítás, mert szűkebb és sajátosabb.” (56. old.) Hart számos figyelemre méltó strukturális különbségre világít rá jog és erkölcs között, ám – e helyütt – nem kérdez rá, milyen elméleti vagy gyakorlati szempontok igazolhatják azokat az eseteket, amelyekben a jog az erkölcs megerősítése nélkül él a büntetés eszközével.

A *Hanyagság, mens rea, büntetőjogi felelősség (Negligence, mens rea and Criminal Responsibility)* kérdésfelvetése ugyancsak jog és erkölcs kapcsolatához nyúl vissza, és ezen írásában Hart kísérletet tesz arra, hogy erkölcsi fogalmakkal igazoljon egy jogi kategóriát. Hart egy speciális jogbölcseleti vitában J. W. C. Turnerrel szemben foglal állást, amely a „hanyagság” büntetőjogi kategóriája körül bontakozott ki. Turner szerint „ha büntetőjogi felelősséget állapítunk meg azon az alapon, amit ő (Turner) »a következmények előrelátásának« nevez, vagy ha elégséges oknak tekintjük ehhez a hanyagságot, akkor óhatatlanul az »abszolút« vagy »szigorú« felelősség »szubjektív elemet« nem feltételező rendszeréhez jutunk el” (73. old.). A kérdés az, hogy a hanyag elkövetőben megvan-e az önkéntességnek az a mentális eleme, amely szükséges a *mens rea*, a bűnös tett kimondásához. Hart amellett érvel, hogy – ellentétben

a „figyelmetlenül” vagy a „teljesen kihagyott az emlékezete” kifejezéseinkkel – a „hanyagul” határozószó nem egy tudatállapot pszichológiai leírása, hanem annak kifejezése, hogy „a cselekvő elmulasztotta követni a magatartás egy olyan előírását, amelyet minden ésszerűen gondolkodó átlagember követett volna és követne, s amely előírás azt kívánta tőle, hogy tegyen a kár megelőzésére óvintézkedéseket” (81. old.). Hart gondolatmenetének konklúziója, hogy megvalósítható a hanyagság büntetőjogi kategóriájának olyan használata, amelyből nem következik szigorú felelősség, így nem sérti igazságérzékünket.

Joel Feinberget nem pusztán az különbözteti meg Austintól és Harttól, hogy nem az oxfordi mozgalom tagja. Bár a fogalmi analízis Feinberg számára is meghatározó jelentőségű, mindkét tanulmánya túlnyúlik a kötelesség vagy a felelősség bizonyos aspektusainak vizsgálatán, jelentések analízisén – magát a kötelesség gyakorlatát és annak határait teszi újra és újra kérdésessé. *A kötelességen túli cselekedetek és a szabályok (Supererogation and Rules)* című 1961-es munkája egyértelmű támadás a kötelességetikák vagy – ahogy ő nevezi – a nem „intézményi jelenségek” intézményesítése ellen, és kísérlet egy sajátos erényetika létrehozására. Feinberg – James Urmsonnal polemizálva – olyan áldozatos cselekedetek etikai státusát vizsgálja, amilyeneket általában a szenteknek és hősöknek tulajdonítunk. Feinberg kimutatja, milyen abszurd következményekhez vezet, ha ezeket a „dicséretes és áldozatos nem-kötelességeket” úgy tekintjük, mint bizonyos kötelességeink túlteljesítését. Ám gondolatmenete ennél sokkal távolabbra nyúlik – szemben áll minden olyan koncepcióval, amely szerint valami dicséretes lehet csak azért, mert kötelesség. Az emberi értékességet nem írhatjuk le az utasítások, tiltások és kötelezettségek „pontgyűjtő” rendszerével, mert nem minden értékes cselekedet kötelesség,

és nem minden bölcs intelem szabály: „Ha viszont az »erkölcsi értékesség« kifejezést inkább az engedelmességre, a lelkiismeretességre és a megbízhatóságra vonatkozóan használod – attól függően, hogy miként követi valaki a tilalmakat és utasításokat, s miként teljesít kevesebbet vagy többet kötelességénél (és nem kevés példa akad erre a használatra) –, akkor én azt hangsúlyozom ezzel szemben, hogy egy ember végső értékessége nem egyszerűen ilyen erkölcsi értékessége. Mert a jellem több mint »kötelességtudat«.” (111. old.) A kötet tanulmányai közül *A kötelességen túli cselekedetek és a szabályok* az egyetlen, amely már korábban megjelent magyar fordításban (*Café Babel*, 1994. 4. szám), ám sajnos Braun Róbert fordítása jócskán elmarad Krokovay Zsolt és Kaszás Gábor munkájának színvonalától.

A rossz samaritánus erkölcsi és jogi felelőssége (The Moral and Legal Responsibility of The Bad Samaritan) az idegeneknek való segítségnyújtás problémájával foglalkozik. Ellentétben Európa legtöbb államával, az angolszász országokban nem jár büntetőjogi felelősségre vonás a segítségnyújtás elmulasztásáért, amennyiben a károkozásban a cselekvő nem vett részt. Feinberg speciális nézőpontból vizsgálja a kérdést: az egyértelműnek tűnik, hogy erkölcsi kötelességünk segíteni, ámde párosul-e ez a kár elszenvedőjének *jogával* arra, hogy segítséget kapjon? Feinberg szisztematikus cáfolatát adja az önkéntes segítségnyújtás mellett szóló elterjedt angolszász érveknek. Többek között hosszan érvel – nem túl hatásosan – azon felfogás ellen, amely szerint az idegenek megsegítésével őket *előnyben részesítjük*, márpedig erre nem kötelezhetnek jogszabályok (az előnyben részesítés kérdését már *Társadalomfilozófia* című könyvében [Osiris, Bp., 1999.] is tárgyalta a szerző). Ám a segítségnyújtás konkrét veszélyhelyzetben csak egyik formája a társadalmi szolidaritás azon megnyilvánu-

lásainak, amelyeket Mill – Kant elképzelésének nyomán – a „nem teljesen meghatározott kötelességek” (*imperfect duties*) kategóriája alá sorol. Feinberg tanulmányának második része ezen kötelességeink elméletben és gyakorlatban egyaránt nehezen kezelhető kérdését tárgyalja, mígnem megoldásként elfogadja a már fennálló jóléti állam nyújtotta lehetőségeket. Kérdés persze, hogy ez a konzervatívnak tűnő válasz kielégítő-e, hisz nem kelene sokáig keresgelnünk, hogy bizonyítékokat találjunk a jelen – tegyük fel magyar – társadalmi rendszer hiányosságaira a szociális szolidaritás terén.

A kötet záró tanulmánya Krokovay Zsolt *Miért és miként kell felelnünk* című áttekintő munkája, amely a szerzők által felvetett problémákon kívül még számos, a felelősség fogalmával összefüggő erkölcsi kérdéstről tesz említést, a méltányosság fogalmától a környezetvédelemig. Krokovay csak ízelítőt ad ugyan az említett témákról, írása (és a hozzá tartozó bőséges bibliográfia) mégis segíthet kontextusba helyezni a kötet többi tanulmányát, illetve az *Oxfordi tanulmányok a filozófia köréből* című sorozat későbbi köteteit, amely sorozatnak a *Felelősség* a nyitódarabja.

A kötet értéke – melyből sokat levon a jellegtelen kulcsin és a slampos oldalkép – nem pusztán abban áll, hogy hozzájárul az angolszász filozófiai etika megismertetéséhez a magyar közönséggel. Ez önmagában is kivételes tett, hisz a Lónyai Mária szerkesztette *Tények és értékek* című tanulmánykötet (Gondolat, Bp., 1981.) óta nem jelent meg olyan meghatározó kiadvány, amely az analitikus etikai gondolkodásnak koncepciózus válogatását nyújtana. Sajnos néhol a *Felelősség* szövegei így is avítottak tűnnek. Austin meglehetősen radikális nyelvfilozófiai programját – melynek számos részletét kifejti első tanulmányában – mára az analitikus filozófusok többsége is fenn tartásokkal kezeli, így meglátásainak relevanciája legalábbis joggal megkérdőjelezhető.

És nem pusztán nyelvfilozófiai szempontból: még ha elfogadjuk is Austin álláspontját a nyelv és a gondolkodás, a nyelv és a külvilág kapcsolatának kérdésében, továbbra is bírálhatjuk módszereinek egyoldalúságát. A nyelvi analízis szigorú deskriptivitása nemcsak hogy nem hozhat létre normatív etikai rendszert – ez nem is szükséges –, de akadályozza azon további kérdések feltételét, amelyek megnyitnák az utat etikai gondolkodásunk alapvető ellentmondásaihoz és apóriáihoz. Ily módon Austin elvezet ugyan a mindennapi nyelvhez, de elterel a mindennapi etika problémáitól. Feinberg számára az teszi lehetővé klasszikus erkölcsi témák tárgyalását, hogy – ellentétben Austinnal és Harttal – nyíltan elkötelezi magát bizonyos – bár meglehetősen absztrakt – emberi és morális értékek és normák mellett. Álláspontja nem kényszerítő erejű, de kétségtelenül létrehoz egy olyan elméleti mezőt, amelyben etikai problémáink tárgyalhatóvá válnak. Talán ezáltal írható le legpontosabban a kötet sajátos gondolati íve, amely a „nyelvészeti jelentéstan” terepgyakorlatától olyan *par excellence* erkölcsinek mondott témákhoz vezet el, amilyenek a kötelességen túli cselekedetek és az idegeneknek való segítségnyújtás. A kötet szerzői, John Austin, H. L. A. Hart, Joel Feinberg és Krokovay Zsolt ezenközben – dacára eltérő filozófiai habitusuknak – mégis osztoznak módszereikben és célkitűzésükben: feltérképezni és tisztázni mindazt, ami a kötelesség és a felelősségvállalás gyakorlatában homályos és tisztázatlan.

Boros János – Vajda Mihály (szerk.): Ethics and Heritage

ESSAYS ON THE PHILOSOPHY
OF ÁGNES HELLER

*Brambauer, Pécs, 2007. 254 old., á. n.
(Kortárs magyar filozófusok)*

Heller Ágnes napjaink legnagyobb nemzetközi ismertségnek örvendő magyar filozófusa. Korunk vezető filozófusai hivatkoznak munkáira, számos nemzetközi hírű díj birtokosa, majd félszáz könyve tucatnyi nyelven jelent meg, a nézeteit világszerte vitatják. Bár elismertsége idehaza is kétségbevonhatatlan, a munkáira való közvetlen reflexió inkább elszórt, nem általános. Márpedig a legnagyobb gondolatok is rászorolnak – kifejlődésük, kiteljesedésük érdekében – a kritikai reflexióra, és Heller nemzetközi hatását feltehetőleg nem elhanyagolható mértékben annak köszönheti, hogy nem pusztán olvassák, de vitatják is, s a viták a szerzőt újabb állásfoglalásokra készítetik.

A jelen kötet a 2002 májusában a Collegium Budapestben Heller Ágnes filozófiájáról tartott nemzetközi konferencia előadásából válogat. Ez a Brambauer Kiadó Boros János szerkesztésében megjelenő *Kortárs magyar filozófusok* sorozatának második darabja; az első Nyíri Kristóf filozófiáját tárgyalja, a harmadik pedig várhatóan Vajda Mihályét. A sorozat hazánk nagy hatású filozófusai munkáit elemző konferenciák eredményeit adja közre. Célkitűzése egy olyan filozófiai közéletben, ahol a szakterületek különbözősége miatt a kommunikáció szinte kimerül a kölcsönös elismerésben, feltétlenül üdvözlendő.

A gyűjtemény szerkesztési elve – szemben az előző kötet tematikus fe-